

Gyvenimas Sovietų Lietuvoje

Nomenklatūros pramogos. Antanas Sniečkus (pirmas iš kairės) ir Leonidas Brežnevas (antras iš dešinės) medžioklėje Turkmenistane 1964 metais.

Spalio perversmo – „revoliucijos“ – metinių demonstracija Vilniuje. 9 deš. pradž. nuotrauka.

SSRS piliečio asmens dokumentas – pasas.

SSRS pinigai – rubliai.

Auklėtoja vaikų darželyje pasakoja vaikams:
– Sovietų Sąjungoje kiekvienas sočiai valgo ir gražiai rengiasi.
Žmonės gyvena nuostabiuose butuose. Visi vaikai turi daug gražių žaisliukų ...
Jonukas pradėjo verkti:
– Noriu... Noriu... Aš noriu į Sovietų Sąjungą!
Sovietmečio anekdotas

„ ... kai kurie lygesni už kitus“

Komunistinė propaganda dešimtmečius melavo, kad SSRS visi žmonės lygūs, nėra išnaudojimo. Iš tikrųjų visuomenę sudarė skirtingi sluoksniai. Pačiame viršuje buvo nomenklatūra, žemiau – ją aptarnaujantys bei valdžiai artimi žmonės: gamyklų direktoriai, režimui lojalūs menininkai bei mokslininkai. Vienpartinė sistema, pagrįsta visuomenės kontrole ir represinių įstaigų prievarta, garantavo ramų gyvenimą mažai visuomenės daliai – nomenklatūrininkų sluoksniui. Jis išnaudojo likusius gyventojus, kuriems mokėjo itin menką atlyginimą, užtikrinusį tik būtiniausių poreikių patenkinimą. O aukšti partijos funkcionieriai 7 deš. pab. gavo 10–15 kartų didesnę atlyginimą nei eilinis darbininkas. Net nomenklatūrininko varuotojas gyveno kur kas geriau už profesorių ar gydytoją. Kad žmonės galėtų bent minimaliai egzistuoti ir uždirbtų pelną valdančiajai klasei, nomenklatūra nustatė žemas būtiniausių produktų – duonos, kruopų, makaronų, pieno, daržovių – bei paslaugų kainas. Susiklostė absurdiška padėtis, kai duona žmonės šėrė gyvulius, nes ji buvo pigesnė už kombinuotuosius pašarus. Kitų prekių – mėsos, žuvies, vaisių, šokolado, kavos – trūko, o buitės technika, baldai ir kt. buvo nepagrįstai brangūs arba be specialių talonų jų negalėjai nusipirkti. Žmonėms atlyginimai skirstyti pagal komunistinę ideologiją. Pavyzdžiui, darbininkas gavo didesnę atlyginimą nei mokytojas, gydytojas ar inžinierius.

Dirbančių žmonių išgyvenimą užtikrino ir maži viešojo transporto bei komunaliniai mokesčiai. Gydymas sovietmečiu buvo nemokamas, tačiau eilėse poliklinikoje reikėjo laukti valandų valandas, o nustatytas laiko limitas pas gydytoją vos

12 min. Nomenklatūrininkai gydėsi specialiosiose poliklinikose ir ligoninėse išskirtinėmis sąlygomis. Jie ilsėjosi paprastam žmogui uždaroje vietovėse, pavyzdžiui, draudžiamose eiliniams gyventojams pasienio zonos Kuršių nerijoje ar prie Juodųjų Lakajų ežero Molėtų rajone. Nomenklatūrininkai gavo personalines pensijas, siekiančias iki 400 rublių, kai dauguma eilinių pensininkų – 60–70 rublių, kurių vos užteko maistui.

„Kareivis miega, o tarnyba eina“

Šalyje nedarbo nebuvo, nes visi privalėjo dirbti. Vengimas dirbti vadintas veltėdžiavimu, už kurį SSRS baudžiama. Atlygis nepriklausė nuo darbo rezultatų, todėl žmonės nebuvo suinteresuoti geriau ir daugiau dirbti, daugelis simuliavo. Vadovautasi taisykle: „Kareivis miega, o tarnyba eina“. Sovietmečiu privati ūkinė veikla buvo draudžiama, bet valdžia nepajėgė užgniaužti darbo iniciatyvos. Kaimo žmonės stengėsi apeiti draudimus ir mažuose asmeniniuose ūkiuose augino kuo daugiau žemės ūkio produktų, gyvulių. Tai buvo didelė paspartis mieste gyvenantiems vaikams. Dalis žmonių ėmėsi nelegalaus verslo: siuvo drabužius, augino gėles, kailinius žvėrelius. Valdžia kovojo su tokia veikla – rengė netikėtus patikrinimus.

Sovietmečiu paplito valstybinio turto grobstymas, nes vagystė iš valstybės nelaikyta nusikaltimu. Tempė iš darbo kas ką galėjo: statybines medžiagas, maisto produktus, pramonines prekes ir kt. Dalis žmonių vertėsi nelegaliu prekių perpardavinėjimu – spekuliacija.

Iki šiol Lietuvoje didžiulė problema yra iš sovietmečio atėjęs masinis girtavimas. Sovietai suprato dar carinės Rusijos laikais taikytą valdymo principą, jog apgirtusią, doroviškai suluošintą tautą lengviau valdyti. Tereikia ją padaryti priklausomą nuo skystojo narkotiko – alkoholio. Degtinė, ypač „vaisiukas“ (spirituotas vaisių vynas), kainavo nebrangiai, jų galėjai nusipirkti visur. Lietuvoje kilo dar nematyta masinė alkoholizmo epidemija. Butelis tapo pinigų pakaitalu: už jį buvo perkama ir parduodama, atsiskaitoma už paslaugas. Oficialiai valdžia smerkė alkoholizmą, tačiau valstybei iš alkoholio prekybos plaukė milžiniškos pajamos. Pavyzdžiui, 1984 m. „degtinės pinigai“ SSRS sudarė per 50 mlrd. rublių, tai gerokai daugiau nei iš parduodamos naftos – SSRS ekonomikos pagrindo.

„Vaisiuko“ buteliai. 7 dešimtmetis.

Sovietinių jaunimo organizacijų narių ženklukai: a) – spaliukų, b) – pionierių, c) – komjaunuolių.

Pionierių paradas Kaune. 8 dešimtmetis.

Jaunimo šventė Alytuje. Vytauto Stanionio 1958 m. nuotrauka.

Arvydo Pakalnio 1976 m. karikatūra, pašiepianti tų laikų požiūrį į darbą.

Studentas kolūkyje talkoje 1976 m. Sovietmečiu kiekvieną rugsėjį studentai ir moksleiviai privalėjo kolūkiečiams padėti nuimti derlių.

Mergaitė, nešanti tuščius pieno butelius į supirktuvę. Antano Sutkaus 1967 m. nuotrauka.

Vagystės iš darboviečių pašiepianti karikatūra humoro žurnale „Šluota“. 8 deš.

„Tu – man, aš – tau“

Daugelio žmonių butis sovietmečiu paženklinta nuolatinio nepritekliaus. Pustuštės parduotuvės prekių pasiūla ir aukšta kokybė nepasižymėjo: duona, pieno produktai, makaronai, konservai, druska, degtukai, cigaretės. Į SSRS gyvavimo pabaigą cukrus, kruopos, miltai buvo parduodami tik su talonais. Kartais atveždavo mėsos ar virtos dešros (pati prasčiausia – „šuns džiaugsmas“, gaminta iš gyvulių vidaus organų). Žmonės nuolat ieškojo „deficitų“, kurie buvo beveik viskas: nuo tualetinio popieriaus iki automobilio ar buto. Prie dabar įprastų maisto produktų – mėsos, silkės, aliejaus, konservuotų žirnelių, majonezo, vaisių ir kt. – nusidriekdavo ilgiausios eilės. Kitas būdas ką nors nusipirkti buvo pasinaudoti pažintimis, vadinamuoju „blatu“, arba duoti kyšį. Parduotuvėse klestėjo prekyba iš po prekystalio, kai tam tikros prekės atidedamos saviems. Už paslaugą dažnai atsilyginta paslauga: „tu – man, aš – tau“.

Deficitinius daiktus žmonės brangino. Pavyzdžiui, krištolinius indus ar servizus laikė sekcijose už stiklo ir nenaudojo, kilimų neklojo ant grindų, kabino ant sienų. Net ir visuotinio deficito laikais rasdavo būdų šeimai išmaitinti. Pats darbymetis moterims buvo vasara ir ruduo. Žiemai jos ruošė – virė, konservavo, marinavo, sūdė – maisto atsargas: uogas, grybus, vaisius bei daržoves.

Reikėjo didžiulių pastangų gauti daugiau stiklainių, dangtelių. Dalis žmonių ir dabar turi iš sovietmečio paveldėtą įprotį kaupti daiktus (o gal prireiks?), nors jų gali nesunkiai įsigyti.

Visos moterys, kitaip nei Vakaruose, privalėjo dirbti. Neva jos lygiateisės su vyrais, galėjo pasirinkti bet kurią profesiją – buvo net traktorininkių, kombainininkių ar šaltkalvių. Tačiau iš tiesų ši tariamoji lygybė joms tapo dviguba našta. Baigusioms darbą teko skubėti namo ir rūpintis nuolatinio nepritekliaus apsunkinta buimi, vaikų auginimu.

Būstai ir transportas

Būstų sovietmečiu nuolat trūko. Jų suteikimas buvo vienas iš visuomenės valdymo būdų: vieniems duoti, kitiems – ne. Pirmiausia būstais be eilės valdžia aprūpino nomenklatūrininkus bei represinio aparato darbuotojus. Jie gyveno pagerintuose butuose prestižiniuose miestų rajonuose – Vilniaus senamiestyje, Antakalnyje. O, tarkime, švietimo, kultūros darbuotojai būsto eilėje turėjo laukti gerokai ilgiau

nei darbininkai. Butai skirstyti per darbovietes. Vien norintys įstoti į eilę butui gauti žmonės turėjo būti tame mieste išgyvenę ir išdirbę trejus penkerius metus. Tad buvo pririšti prie darbo vietos, nes išėjusius ar neįtikusius valdžiai išbraukdavo iš eilės.

Automobilis – neregėta prabanga. Prestižinis automobilis „Volga“ kainavo 16 tūkst. rublių, „Žiguli“ (taip SSRS pavadintas italų „Fiat“) – apie 6 tūkst., tačiau jų negalėjai nusipirkti. Reikėjo gauti paskyrą, kuri juodojoje rinkoje kainavo apie 3 tūkst. rublių. Žinoma, iš atlyginimo, kuris vidutiniškai siekė apie 120 rublių per mėnesį, automobilio nusipirkti buvo neįmanoma.

Apranga ir mados

Visuotinio deficito laikais parduotuvėse nebuvo jokio aprangos pasirinkimo – tik to paties modelio ir vienos spalvos drabužiai, nekokybiška ir neišvaizdi avalynė. Vienintelė galimybė originaliau pasipuošti buvo siūdintis, megzti ar nerti drabužius namuose. Daugelis moterų bei merginų iki šiol stebina vakarietes savo gebėjimu susikurti įspūdingų apdarų. Moterys sekė madas sklaidydamos tada sunkiai gaunamus užsienietiškus madų bei kino žurnalus. 7–8 deš. buvo itin madingos platėjančios kelnės, gėlėti marškiniai, iš pradžių mini, po to maksi sijonai. Daugeliui jaunuolių nepasiekiamą svajonę atrodė vakarietiški deficitiniai džinsai. Juodojoje rinkoje jie kainavo 120–150 rublių (eilinio darbuotojo maždaug mėnesio atlyginimas). Todėl daugelis siūdinosi nors kiek į džinsus panašias kelnės iš brezento ar kitų audinių (pvz., tam labai tiko iš Kauno „Inkaro“ fabriko vogta medžiaga, skirta sportiniams bateliams), jas zulindavo plytgaliais, kad bent kiek primintų originalius džinsus.

Plėtojantis technologijoms, sovietų valdžiai tapo vis sunkiau užgniaužti iš Vakarų sklindančią informaciją, vakarietiškos kultūros elementus: muziką, literatūrą, aprangą. Lietuvą, nors ir pavėluotai, pasiekė Vakarų jaunimo judėjimų mados. Valdžia juos persekiojo, nes baiminosi, jog kartu su madomis jaunimas perims „žalingas Vakarų pasaulio idėjas“. Madingi jaunuoliai buvo viešai svarstomi ir smerkiami komjaunimo susirinkimuose. Ilgaplaukius vaikus prievarta apkirpdavo.

Automobilis „Žiguli“. 8 dešimtmetis.

Prekyba riestainiais mugėje. 8 dešimtmetis.

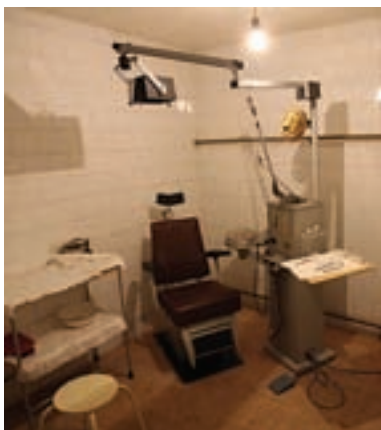
Sovietmečio mados: a) – 6 deš., b) – 8 deš., c) – 9 deš. nuotraukos.

Agitbrigada – satyros ir humoro ansamblis.

Kapeika – šimtoji rublio dalis.

Rygoje gamintas VEF – vienas iš populiariausių radijo imtuvų sovietmečiu.

Sovietmečio laikų stomatologo kabinetas. Tais laikais pas stomatologus lankėsi žmonės daug prisikentę. Grąžtai suskaldydavo dantų emalį. Vieninteliai nuskausminamieji vaistai dažnai sukeldavo alergiją, bet ir jų gydytojams teko maldauti, trūko švirkštų. Mėnesiui medikai gaudavo tik po keturis grąžtelius, kurie tuoj atšipdavo. Pajusti šiek tiek sovietmečio dvasios ir pamatyti kai kuriuos to meto dalykus galite teatralizuotoje ekskursijoje į buvusią sovietų kariuomenės bazę netoli Vilniaus. Daugiau informacijos rasite internete www.sovietbunker.com

Laisvalaikis ir pramogos

Sovietmečiu žmonės neturėjo didelio pasirinkimo, kaip leisti laisvalaikį, nes pramogų buvo nedaug. Svarbiausia – kinas. Jei rodydavo kokį vakarietišką filmą, nors sovietinės cenzūros ir iškarpytą, prie bilietų kasų nusidriekdavo milžiniškos eilės. Prieš filmą būtinai rodė propagandinę dokumentinę kino juostą. Žmonės mėgo teatrą, skaityti. Knyga – didžiulė vertybė ir deficitas, branginama dovana. Didelė dalis televizijos ir radijo programų buvo neįdomios, dažniausiai retransliuojamos iš Maskvos: partijos veikėjų kalbos, per televiziją rodomi filmai apie karą (tuo metu veikė tik du televizijos kanalai – Lietuvos ir Maskvos). Radijo imtuvais (ypač vertintas VEF) žmonės, nepaisydami trikdžių, „gaudė“ Vakarų stočių – „Laisvosios Europos“, „Laisvės“, jaunimas vakarietišką muziką grojančio „Liuksemburgo radijo“ ir kt. – transliacijas. Tai buvo bene vienintelė galimybė išgirsti naujausios vakarietiškos muzikos, sužinoti, kas vyksta pasaulyje. Jaunuoliai įsirašydavo muziką į juostinius magnetofonus ir klausėsi įrašų. Sovietiniai laikraščiai (tekainavo 2 kapeikas) – vien propaganda, todėl daugelis žmonių skaitė tik sporto žinias ir orų prognozes. Mėgta kultūrinė ir mokslinė spauda: žurnalai „Nemunas“, „Švyturys“, „Mokslas ir gyvenimas“, savaitraštis „Literatūra ir menas“. Jaunimas mielai skaitė žurnalą „Jaunimo gretos“.

Nepamiršę tradicijų žmonės mėgo dainuoti. Taip jie galėjo išlieti sovietmečiu gniuždomus tautinius jausmus. Įvairaus amžiaus žmonės noriai būrėsi į saviveiklos kolektyvus: kaimo kapelas, liaudies šokių kolektyvus, chorus, mėgėjų teatrus, satyros ir humoro grupes – *agitbrigadas*. Vos ne kiekviena darbovietė, gyvenviečių kultūros namai turėjo įvairių estradinių ansamblių.

Nepaisydami buitinių nepriteklių, moralinės sprespaudos, sovietmečiu žmonės gyveno asmeninį gyvenimą su savo džiaugsmiais ir rūpesčiais. Daugelis kitokio gyvenimo net neišsivaizdavo.

Tipiškas 7 deš. kambario interjeras.